

ต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชนด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรม

โดยมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี

รับบทความ : 26 กันยายน 2564 ■ แก้ไขบทความ : 2 พฤศจิกายน 2564 ■ ตอรับบทความ : 2 ธันวาคม 2564

*อีเมลผู้เขียนหลัก : abd.lateh@hotmail.com

อับดุลลาเต๊ะ สาและ¹

แวยูโซะ ลีเต๊ะ²

รอซีต๊ะห์ ทะนะกาแมะ³

ซัลมา แดเมาะเล็ง⁴

บทคัดย่อ

จุดประสงค์ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชนด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี

วิธีการศึกษา การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก อีหม่าม จำนวน 5 คน คอเต็บ จำนวน 5 คน บิลาล จำนวน 5 คน และตัวแทนคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด จำนวน 10 คน จำนวนทั้งหมด 25 คน ได้รับการคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดจากพื้นที่จังหวัดปัตตานี วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษา ต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชนด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานีที่เป็นพื้นที่เป้าหมายที่ดำเนินการศึกษา พบว่า 1. มัสยิดอัลมุฟลิฮีน คือ การช่วยเหลือต่างศาสนิกในสังคมพหุวัฒนธรรม 2. มัสยิดรายอปัตตานี คือ ประวัติศาสตร์มลายูที่รุ่งเรืองในอดีต 3. มัสยิดสุลต่านมุซัฟฟาร์ซาลห์ (กรือเซะ) คือ เอกลักษณ์ความเป็นมลายูและความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมในสังคมพหุวัฒนธรรม 4. มัสยิดอีบาคุร รอฮมาน (บราโอ) คือ การศึกษาอิสลามสู่สันติในสังคมพหุวัฒนธรรม และ 5. มัสยิดนัจมุดดีน คือ ความสามัคคีในสังคมพหุวัฒนธรรม

การนำผลวิจัยไปใช้ เป็นแนวทางให้กับคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี คณะกรรมการประจำมัสยิด อีหม่าม คอเต็บ บิลาล และบุคคลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการมัสยิดในการปรับรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการมัสยิดต่อไปในอนาคตเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพต่อสังคมมุสลิม

คำสำคัญ: นวัตกรรมชุมชน, คุณภาพชีวิต, สังคมพหุวัฒนธรรม, มัสยิด

¹ ศษ.ม (การบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม), ผู้ช่วยศาสตราจารย์, อาจารย์ประจำสาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

² ดร.(ภูมิศาสตร์), ผู้ช่วยศาสตราจารย์, อาจารย์ประจำสาขาวิชาอศุลุดดีน คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี อีเมล: abuzamzame@gmail.com

³ ศศ.ม.(ชะรีอะฮ์), ผู้ช่วยศาสตราจารย์, อาจารย์ประจำสาขาชะรีอะฮ์ คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี อีเมล: sh.rosidah@ftu.ac.th

⁴ ศศ.ม.(ชะรีอะฮ์), อาจารย์ประจำศูนย์อัลกุรอาน คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี อีเมล: Salma.daemohlang@ftu.ac.th

Model of learning and innovation in quality of life in Multicultural society using Masjid as a base in Pattani Province

Received: September 26, 2021; ■ Revised: November 2, 2021; ■ Accepted: December 2, 2021

*Author Email: abd.lateh@hotmail.com

Abdullateh Saleah ¹

Weayosof Sidae ²

Roshidah Hanakamae ³

Salma Daemoh Leng ⁴

Abstract

Objective This research aimed at presenting Model of learning and innovation in quality of life in Multicultural society using Masjid as a base in Pattani Province.

Methodology Data were collected by in-depth interview through 25 key informants which consist of 5 Imam, 5 Khatib, 5 Bilal and 10 Islamic Committee of the Mosque from Pattani, who were purposely selected based on criterion. The data then were content analyzed.

Research Findings A Model of learning and innovation in quality of life Multicultural society using Masjid as a base in Pattani Province. 1. Al-Muflihil Mosque is helping non-Muslim people in a multicultural society, 2. Raya Pattani Mosque, is a prosperous Malay history in the past. 3. Sultan Muzaffar Shah Mosque (Krue Se) is namely Malay identity and intercultural relations in a multicultural society. 4. Ibadur Rahman Mosque (Brao) is Islamic education towards peace in a multicultural society and 5. Najmuddin Mosque is unity in a multicultural society.

Applications It is a guideline for the Pattani Islamic Committee. The Masjid Committee, Imam, Khoteb, Bilal, and the general public involved in the administration of the Mosque in order to adjust the Mosque management Model and method in the future in order to be effective for the Muslim Society.

Keyword: *innovation, quality of life, Multicultural society, masjid*

¹ M.Ed. (Islamic Educational Administration and Management), Asst.Prof. and Lecturer of Islamic Studies, Faculty of Islamic Studies and laws, Fatoni University

² Ph.D. (Geography), Asst.Prof, Lecturer of Usulluddin, Faculty of Islamic Studies and laws, Fatoni University Email: abuzamzame@gmail.com

³ M.A. (Shariah), Asst.Prof. and Lecturer of Shariah, Faculty of Islamic Studies and laws, Fatoni University Email: sh.rosidah@ftu.ac.th

⁴ M.A. (Shariah), Lecturer of Quran center, Faculty of Islamic Studies and laws, Fatoni University Email: Salma.daemoh Leng@ftu.ac.th

บทนำ

สังคมพหุวัฒนธรรม (Multicultural Society) เป็นสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย มีความแตกต่างกันทางสังคมและวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นด้านศาสนา ภาษา การแต่งกาย การเป็นอยู่ ฯลฯ เพราะแต่ละกลุ่มชนมีความเชื่อ ความศรัทธา ในศาสนาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การที่จะให้แต่ละคน สามารถอยู่ร่วมกันในชุมชนหรือสังคมเดียวกัน ชุมชนต้องมีการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือกัน ไม่มีการเบียดเบียนกัน ไม่ทำร้ายกัน หรือไม่ละเมิดสิทธิของกันและกัน แต่ละกลุ่มชนสามารถประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้ตาม ความเชื่อและศรัทธาของตนเอง อย่างมีเสรีภาพ โดยไม่มีการกีดกัน ก้าวก้าว ถ่วงละเมิด หรือก่อกวนซึ่งกัน และกัน ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างสันติ สงบ และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยไม่มีปัญหาขัดแย้งหรือความรุนแรงระหว่างการมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกัน ตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือจะทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข คุณธรรมของการ อยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่บุคคลนับถือ (Thitadhammo et al., 2019)

การใช้ฐานมัสยิดในการแก้ปัญหาการอยู่ร่วมกันนั้น (Mandech et al., 2019) กล่าวว่าการใช้ฐานมัสยิดในการแก้ปัญหาการอยู่ร่วมกันสังคมพหุวัฒนธรรม ประกอบด้วย 9 ขั้นตอนคือ 1) การทบทวนกระบวนการทัศน์ของผู้นำมัสยิด 2) การทำงานร่วมกันของผู้นำชุมชนมุสลิมภายใต้หลัก “อิบาตะฮ์” (ชูรอผู้นำสี่เสาหลัก) 3)การรณรงค์กำหนดกิจกรรมให้เกิดพลวัต การละหมาดร่วม ให้มัสยิดเป็นศูนย์กลางของการเสริมสร้างพลังดีกว่าของชุมชน 4) มัสยิดแสดงบทบาทเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน 5) การจัดการความรู้โดยใช้มัสยิดเป็นศูนย์กลาง โดยจัดการความรู้ที่ สอดคล้องกับหลักคำสอนทั้งทางโลกและทางธรรม 6) จัดการความสัมพันธ์ตามหลักคำสอนระหว่างมุสลิมกับมุสลิม และระหว่าง

มุสลิมกับคนต่างศาสนิกในลักษณะของสังคมพหุวัฒนธรรม 7) จัดการทรัพย์สินเป็นกองทุนของชุมชน โดยมีมัสยิดเป็น ศูนย์กลาง 8) มัสยิดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนและเป็นศูนย์กลางของกระบวนการชูรอ 9) กระบวนการชูรอกำหนดกฎ กติกาของหมู่บ้านร่วมกัน (Sukhawatthano, S. et al, 2021)

มัสยิดเป็นสถานที่มุสลิมประกอบศาสนกิจ ศูนย์ร่วมศรัทธาของมวลมุสลิม ศูนย์รวมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ชีวิตของมุสลิมผูกพันอยู่กับมัสยิดนับตั้งแต่เกิดมาจนถึงชั้นบันปลายของชีวิต และยังเป็นฐานของการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมและทุนวัฒนธรรมชุมชน ทั้งนี้การจัดระเบียบทางสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นสมาชิก จะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ควบคุมตามตำแหน่งสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน บรรทัดฐาน ทางสังคมจะมีระบบแบบแผน เป็นที่ยอมรับและเข้าใจร่วมกันของคนในสังคม เพื่อให้สามารถอยู่เป็นสุข (Khamdi, 1998) การดูแลสังคมและชุมชนถือเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการมัสยิดและกิจกรรมภายใต้การดำเนินงานระหว่างคณะกรรมการมัสยิดและชุมชน

จังหวัดปัตตานี มัสยิดที่มีความโดดเด่นในการเป็นต้นแบบด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมคือ 1) มัสยิดนัจมุดดิน ตั้งอยู่ในเขตตำบลทรายขาว อำเภอกอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ได้มีการร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมร่วมกัน สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ จนพัฒนาเป็นมัสยิดต้นแบบด้านความสามัคคีในสังคมพหุวัฒนธรรม 2) มัสยิดอิบาตุรรอฮมาน (บราโอ) ตำบลปยูต อำเภอมะนัง จังหวัดปัตตานี ได้ตระหนักถึงแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรม ด้านการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาอิสลามและการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างสันติ โดยผ่านการบรรยายธรรมประจำสัปดาห์ (มัจลิสอิลมีย์) จนสามารถพัฒนาเป็นมัสยิดต้นแบบด้านการจัดการการศึกษา (มัจลิสอิลมีย์) ในสังคมพหุวัฒนธรรม 3) มัสยิดมัสยิดสุลต่านมูซัฟฟาร์ซาร์ห์ (กรือเซะ) ตำบล

ต้นหยงลูโละ อำเภอมะนัง จังหวัดปัตตานี หรือ มัสยิดสุลต่านมูฮัมหมัดฟาร์ซาคห์ เป็นชุมชนพหุวัฒนธรรมที่มีทั้งชาวไทยพุทธ ชาวจีนและชาวมุสลิมบุคคลในชุมชนมีความสัมพันธ์เป็นอย่างดี และมีความสัมพันธ์ในรูปแบบเชิงบวก เนื่องจากคนในพื้นที่ที่ต้องการให้บุคคลภายนอกมาเยี่ยมชมหรือมาท่องเที่ยวให้มากขึ้น ได้กลายเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านประวัติศาสตร์และคุณค่าของการเป็นตัวตนของชาวมุสลิมในสังคมพหุวัฒนธรรม จนสามารถจัดกิจกรรมทางศาสนาร่วมกัน มีสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอยู่ใกล้กัน จนสามารถพัฒนาเป็นมัสยิดต้นแบบด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในสังคมพหุวัฒนธรรม 4) มัสยิดรายอปัตตานี ตำบลจะบังติกอ อำเภอมะนัง จังหวัดปัตตานี ได้กลายเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านประวัติศาสตร์ของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม จนสามารถจัดกิจกรรมทางศาสนาร่วมกัน มีสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอยู่ใกล้กัน 5) มัสยิดอัลมูฟลีย์ฮัน ตำบลควน อำเภอยะนิง จังหวัดปัตตานี ได้กลายเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาสังคม ซึ่งดำเนินการโดยคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดร่วมกับชุมชน จนสามารถจัดตั้งมูลนิธิเพื่อการพัฒนาสังคมให้การช่วยเหลือและดูแลผู้ยากไร้และผู้ยากจนของสังคม

ด้วยแนวคิดมัสยิดเป็นสถานที่มุสลิมประกอบศาสนกิจ ศูนย์ร่วมศรัทธาของมวลมุสลิม ศูนย์รวมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ชีวิตของมุสลิมย่อมผูกพันอยู่กับมัสยิด เพราะมีความสำคัญต่อชีวิตมุสลิมนับตั้งแต่เกิดมาจนถึงชั้นบันปลายของชีวิต คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจและต้องการศึกษาเกี่ยวกับต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชนด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาพื้นที่จังหวัดปัตตานีให้มีความเหมาะสมกับบริบทของภาคใต้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชนด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี

การทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่าต้นแบบและแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตในอิสลามโดยใช้มัสยิดเป็นฐานในการพัฒนา โดยใช้กระบวนการจัดการองค์ความรู้ในอิสลาม IOK (Islamization of knowledge : IOK) คือ มัสยิดที่มีองค์ความรู้อิสลามเป็นฐานและมีพัฒนาการทางความรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อขยายขีดความสามารถที่ไม่เพียงแต่การเรียนรู้เท่านั้น การพัฒนาความรู้ใหม่ และความเข้าใจที่ถ่องแท้ถึงองค์ความรู้ในอิสลาม โดยมีมัสยิดเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ ซึ่งมีเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของมัสยิด ดังนี้

ตักวา (ความยำเกรง) เป็นจุดแรกเริ่มที่จะทำให้นักศึกษารู้จักควบคุมพฤติกรรมของตนเอง มิให้ขัดกับหลักคำสอนของอัลลอฮ์ และในเมื่อสามารถบังคับตัวตนของตนเองได้แล้ว การพัฒนามัสยิดไปสู่องค์ความรู้อิสลามก็สามารถที่จะพัฒนาไปสู่มัสยิดที่เพียบพร้อมไปด้วยความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ (ตักวา) ในทุกมิติ ส่งผลให้มัสยิดนั้น ๆ ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

อะห์ซัน (หลักความดี) หมายถึง มัสยิดมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาตนเองสู่ความเป็นเลิศและมีความรอบรู้อย่างแท้จริง ในส่วนที่ตนเองต้องรับผิดชอบ โดยต้องมีความตั้งใจจริงและความบริสุทธิ์ใจ (อิกลาศ) ด้วยความมุ่งมั่นเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้และความรู้นั้นเอง จะทำให้นักศึกษาเกิดความรอบรู้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในมัสยิด ตลอดจนสามารถนำพามัสยิดสู่ที่สมบูรณ์แบบในที่สุด

อะห์ดีฟ (เป้าหมายและวิสัยทัศน์) หมายถึง มัสยิดได้มีการกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมที่

ชัดเจนเพื่อใช้เป็นกรอบในการปฏิบัติงานตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ การกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์จะต้องมาจากบุคคลหลายฝ่ายร่วมกันกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ด้วยความ เป็นหนึ่งเดียว และเมื่อทุกคนมีเป้าหมายและวิสัยทัศน์ของมัสยิดเป็นอันเดียวกันแล้ว การกำหนดกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการก็จะได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ทั้งนี้จะต้องไม่ขัดกับหลักการอิสลามแต่อย่างใด

ญามาอะห์ (การทำงานและเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม) หมายถึง มัสยิดอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันอย่างสามัคคี ช่วยเหลือกัน พึ่งพาและมีความเป็นเอกภาพ เปิดใจให้กว้างพร้อมที่จะให้การช่วยเหลือเสนอสั่งดี ๆ ให้ผู้อื่นได้เสมอ ตราบใดที่สอดคล้องกับหลักการอิสลาม และยอมรับนับถือสมาชิกในทีม มีการเคารพนับถือเป็นพี่น้องกัน เพื่อให้เกิดเป็นพลังร่วมและเป็นการใช้บุคคลให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่มีการสูญเสีย เมื่อทีมมีความเชื่อมโยงและมีทิศทางร่วมกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันพลังงานของปัจเจกบุคคลก็จะสอดประสานกันขับเคลื่อนให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ

อุคูวะห์ (การมีสายสัมพันธ์แห่งภราดรภาพ) หมายถึง คณะกรรมการมัสยิดและสภามุขของมัสยิดทุกท่านจะต้องถักทอสายสัมพันธ์ความเป็นภราดรภาพในอิสลามที่พันผูกครอบครัววันเดียวกันอย่างแน่นแฟ้นบนหลักการมะฮับบะห์และวะลาอ์ (ความรักและให้ความช่วยเหลือ) ทำความรู้จัก ถามไถ่ทุกข์สุขอย่างใกล้ชิด ให้และรับสละมด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้ม ให้เกียรติซึ่งกันและกัน

ดะวะห์ (การเผยแผ่อิสลาม) หมายถึง มัสยิดได้ตระหนักว่ามนุษย์ทุกคนล้วนเป็นบ่าวของอัลลอฮ์ ลูกหลานของนบีอาดัมและประชาชาติของนบีมุฮัมมัด ดังนั้นพยายามเผยแผ่อิสลาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่บรรดาชนต่างศาสนิกด้วยวิทย์ปัญญาอันลุ่มลึก ปลูกฝังวิญญาณตามแนวทางของอัลลอฮ์ ที่ยึดมั่นหลักการสาย

กลางที่มีความสันติและวิทย์ปัญญาอันนำไปสู่ความเมตตา (Saleah and Yisunsong, 2011)

ระเบียบวิธีวิจัย

หน่วยศึกษาในการวิจัยเกี่ยวกับต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชนด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี โดยยึดหลักจำนวนมัสยิดของแต่ละอำเภอของจังหวัดปัตตานีที่มีบทบาทเด่นการมีส่วนร่วมพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมประกอบด้วยอิหม่าม คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด และสภามุข ประกอบด้วย 1) มัสยิดอิบาตุรรอฮมาน (บราโอ) ตำบลปูยู อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 2) มัสยิดนัจมุดดีน ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี 3) มัสยิดสุลต่านมุซัฟฟาร์ซาร์ (กรือเซะ) ตำบลตันหยงลูโล๊ะ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 4) มัสยิดรಾಯอปัตตานี ตำบลจะบังติกอ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 5) มัสยิดอัลมุฟลีฮีน ตำบลควน อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยเกี่ยวกับเสริมสร้างชุมชนต้นแบบสำหรับการเรียนรู้ที่มีนวัตกรรมด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานจนเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ ประกอบด้วยอิหม่ามจำนวน 5 คน คอเต็บ จำนวน 5 คน บิลาล จำนวน 5 คน และตัวแทนคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดจำนวน 10 คน จำนวนทั้งหมด 25 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้สัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพและบริบทของพื้นที่เป้าหมายของชุมชนนวัตกรรม ได้แก่ มัสยิดอัลมุฟลีฮีน มัสยิดรಾಯอปัตตานี มัสยิดสุลต่านมุซัฟฟาร์ซาร์ (กรือเซะ) มัสยิดอิบาตุรรอฮมาน (บราโอ) และมัสยิดนัจ

มุดติน แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นสภาพทั่วไปของกลุ่มเป้าหมาย แบ่งเป็นอิมาม คอเต็บ บิลาล และคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทของมัสยิดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรม รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐาน แนวทางการพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรม และเสริมสร้างชุมชนต้นแบบสำหรับการเรียนรู้ที่มีนวัตกรรมด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานจนเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้

การสร้างเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร งานวิจัยและเครื่องมือของการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นข้อมูลและแนวทางในการสร้างเครื่องมือตามจุดประสงค์ของการวิจัย
2. กำหนดขอบเขตในการสร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการวิจัย
3. สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของมัสยิดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรม รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐาน แนวทางการพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรม และเสริมสร้างชุมชนต้นแบบสำหรับการเรียนรู้ที่มีนวัตกรรมด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานจนเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้
4. นำเครื่องมือที่ได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความครอบคลุมด้านภาษา เนื้อหาและโครงสร้างของแบบสอบถาม
5. นำผลการตรวจของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านมารวบรวมเพื่อคำนวณหาความเที่ยงตรงของเนื้อหา

เพื่อหาดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความและวัตถุประสงค์

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี

ขั้นตอนการวิจัยเพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี คณะผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 มาสร้างเป็นรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี โดยนำเสนอแก่กลุ่มเป้าหมายและผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักการการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐาน คณะผู้วิจัยเลือกผู้เชี่ยวชาญในการให้ข้อมูลโดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจงลักษณะของผู้ให้ข้อมูลหลักมีความรอบรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ในด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี จำนวน 25 คน

ขั้นตอนที่ 3 จัดเวทีประชุมเพื่อการตรวจสอบความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและแนวทางการพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมในจังหวัดปัตตานีที่สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่และวิถีชีวิตโดยมีมัสยิดเป็นฐานโดยการเชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องประชุมรับฟังความคิดเห็น ซึ่งในการประชุมเป็นการสนทนาหารือเน้นการให้ข้อมูล การรับฟังความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของการนำรูปแบบไปใช้ โดยดำเนินการดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการจัดประชุม
 - 1.1 เพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและแนวทางการพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมในจังหวัดปัตตานี
 - 1.2 เพื่อนำข้อเสนอแนะจากการจัดประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็น มาปรับปรุงแนวทางการพัฒนา

รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรม ในจังหวัดปัตตานีให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2. การคัดเลือกผู้เข้าร่วม ผู้เข้าร่วมเวทีประชุม ได้แก่ อีมามและนักกิจกรรมชุมชน ซึ่งได้มาด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้าร่วม

3. การเตรียมการประชุม

4. ขั้นตอนในการดำเนินการจัดประชุม การดำเนินการประชุม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนดังนี้

4.1 การนำเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมในจังหวัดปัตตานีที่สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่และวิถีชีวิต โดยมีมัสยิดเป็นฐาน โดยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อสร้างต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชนด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรม

4.2 ดำเนินการรับฟังความคิดเห็น เพื่อร่วมกันพิจารณาให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการนำต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชนด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานีไปปฏิบัติ รวมทั้งข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เพื่อปรับปรุงรูปแบบให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 4 ปรับปรุงต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชนด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี

ขั้นตอนนี้จะเป็นการนำข้อเสนอแนะจากเวทีการประชุมอีมามและนักกิจกรรมชุมชนมาปรับปรุงต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชนด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานีให้สมบูรณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์ตามเนื้อหา (Content Analysis) โดยอิงตาม

กรอบการสัมภาษณ์เชิงลึก สัมภาษณ์กลุ่ม เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีถอดบทเรียน การสนทนา และเวทีแลกเปลี่ยน จะทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์ตามเนื้อหา (Content Analysis) ด้วยเช่นกัน แล้วนำเสนอในรูปแบบรายงานเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

จากการศึกษาต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชนด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานีที่เป็นพื้นที่เป้าหมายที่ดำเนินการศึกษา ผลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า

1. มัสยิดอัลมุฟลิฮีน ตำบลควน อำเภอบนนาเระ จังหวัดปัตตานี

ต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชน คือ การช่วยเหลือต่างศาสนิกในสังคมพหุวัฒนธรรม จากการสัมภาษณ์กลุ่ม พบว่า มัสยิดอัลมุฟลิฮีน ตำบลควนอำเภอบนนาเระ จังหวัดปัตตานี ได้ดำเนินการช่วยเหลือคนยากจนที่เป็นมุสลิม 40 ครอบครัวและต่างศาสนิก 8 ครอบครัว กิจกรรมต่ออาวละมาตเป็นการดำเนินงานที่มาจากความเข้าใจในกลุ่มฮาลาเกาะห์ศึกษาอัลกุรอานอย่างจริงจังทำให้เกิดการรวมตัวให้ความช่วยเหลือผู้ยากจนด้านการให้ถุงยังชีพ ช่วยเหลือให้อาหารแก่คนจน นับว่าเป็นแรงบันดาลใจและอามานะฮ์ต่อผู้ด้อยโอกาส สร้างคนให้เป็นผู้ให้และสามารถสร้างความเข้าใจและเปลี่ยนทัศนคติในการให้ความช่วยเหลือและบริจาคทรัพย์สินให้แก่ผู้ยากจนภายใต้ความรับผิดชอบของมัสยิด โดยการนำหลักคำสอนจากอัลกุรอานและอัลหะดีษมาปฏิบัติ และปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การบริจาคทาน ช่วยเหลือผู้ยากจนโดยไม่แบ่งแยกศาสนา

2. มัสยิดรายอปัตตานี ตำบลจะบังติกอ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

ต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชน คือ ประวัติศาสตร์มลายูที่รุ่งเรืองในอดีต จากการสัมภาษณ์กลุ่มพบว่า มัสยิดรายอปัตตานี มีการทำงานภายใต้คณะกรรมการชุดใหม่ จึงมีแผนในการเผยแพร่ประวัติศาสตร์ของมัสยิดรายอให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น เช่น ตัวอาคารมัสยิดโบราณ บ่อน้ำโบราณ ศาลาหะยีสุหลง ห้องน้ำโบราณซึ่งมีทางเข้าแต่ไม่มีประตู บ้านสุลต่านสุไลมาน ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเยี่ยมชมเพียงภายนอก ตัวอาคารอยู่ระหว่างการปรับปรุง ศูนย์แหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรม อุปกรณ์ต่าง ๆ หัตถกรรมต่าง ๆ เท่าที่รวบรวมได้ เช่น มิมบาร์ ฝาผนังไม้ตะเคียนแกะสลักเป็นลายมลายูและลายจีน มิมบารหรือที่เรียกว่ากลองรายอ สระน้ำของรายอ ซึ่งก็ได้ทำการปรับปรุงและซ่อมแซมแล้วแต่ไม่อนุญาตให้ลงเล่นน้ำได้ การระดมทุนเพื่อสนับสนุนกิจกรรมมัสยิด และเพื่อช่วยเหลือสังคมสามารถสร้างกองทุนสมาชิกครอบครัวมัสยิด มัสยิดทำงานอย่างมีอิสระในการบริหาร ภายใต้สโลแกนว่า "มัสยิดจะสำเร็จเพราะคนในชุมชน แต่คณะกรรมการทำงาน" ทำให้เกิดการร่วมมือกันของคณะกรรมการกับชุมชนทำให้ภาครัฐเห็นความสำคัญของมัสยิด และเข้ามาช่วยเหลือชุมชนจะบังคับให้เป็นหนึ่งในตำบลเมืองเก่าภายใต้ชื่อโครงการปัตตานี Heritage city หรือโครงการวางแผนพัฒนาวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย มัสยิดรายอเนื่องจากมัสยิดได้มีโอกาสเข้าร่วมโครงการนี้ทำให้สามารถจุดเด่นของมัสยิดรายอ สิ่งเหล่านี้เป็นผลพลอยได้ของการทำงานร่วมกัน มัสยิดรายอได้จัดตั้งกองทุนครอบครัวมัสยิด เพื่อสนับสนุนกิจกรรมของมัสยิด และเพื่อช่วยเหลือสังคม เช่น กิจกรรมตาดิกา การจัดการเรียนรู้ 4 คินตอ 1 สัปดาห์วันจันทร์คือการบรรยายธรรม วันอังคารเรียนฟีก วันพฤหัสบดีเรียนดีจีวิต ศุภร์เรียนประวัติศาสตร์ โดยค่าตอบแทนมอบให้แก่โต๊ะครูผู้สอนเดิมที่มาจากการบริจาคโดยวางขัน แต่ดูเหมือนจะไม่เป็นการให้เกียรติโต๊ะครู จึงเปลี่ยนมาใช้เงินกองกลางของมัสยิดมาใช้เป็นค่าสอนแทน และการดูแลที่ดิน

จำนวน 6 ไร่ ซึ่งเจตจำนงที่ต้องการให้ผู้ที่ยากจนสามารถใช้ที่ดินเพื่อก่อสร้างสร้างตัว แต่เมื่อครอบครัวใดสามารถขยับขยายและหาซื้อที่ดินของตนก็ย้ายออกไปทำให้มัสยิดสามารถสร้างบ้านเช่าได้ 9 หลัง ซึ่งค่าเช่าบ้านทั้งหมดก็จะเป็นเงินกองกลางของมัสยิด

3. มัสยิดสุลต่านมูซัฟฟาร์ชาห์ (กรือเซะ) ตำบลตันหยงลูโละ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

ต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชน คือ เอกลักษณะความเป็นมลายูและความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมในสังคมพหุวัฒนธรรม จากการสัมภาษณ์กลุ่มพบว่า มัสยิดสุลต่านมูซัฟฟาร์ชาห์ (กรือเซะ) การทำงานร่วมกันระหว่างคณะกรรมการกลุ่มและสำนักงานของรัฐในพื้นที่ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงเรียนบ้านกรือเซะ โรงเรียนบ้านตันหยงลูโละ ตลอดจนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เช่น โรงเรียนจงรักภักดีวิทยา โรงเรียนสตรีพัฒนาศาสตร์ เป็นต้น การสร้างความเข้าใจให้สันติสุขกลับมา มีการเปิดตลาดนัดได้ และเปิดโอกาสให้แก่งต่างศาสนาเข้าจัดซื้อ จัดจ่ายได้ และการเยี่ยมชมทัศนศึกษา ตลอดจนทำกิจกรรมของศาสนาในบริเวณมัสยิดประวัติศาสตร์ และศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวได้ด้วยความปลอดภัย บทบาทการพัฒนาของชุมชน การทำงานร่วมกันระหว่างคณะกรรมการกลุ่ม และองค์กรของรัฐ และองค์กรเอกชนในพื้นที่พยายามปรับและสร้างความเข้าใจนโยบายสันติภาพของรัฐ การกลับคืนมาของสังคมให้อยู่ร่วมกันบนความหลากหลายทางวัฒนธรรม

4. มัสยิดอิบาตุรรอฮมาน (บราโอ) ตำบลยุต อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

ต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชน คือ การศึกษาอิสลามสู่สันติในสังคมพหุวัฒนธรรม จากการสัมภาษณ์กลุ่ม พบว่า มัสยิดอิบาตุรรอฮมาน (บราโอ) สามารถผลิตหนังสือที่ได้มีการเผยแพร่เกี่ยวกับสันติภาพในอิสลาม มีผู้ติดตามการสอนในมัจลิสอิติหมียในแต่ละครั้งจำนวนที่มากทั้งในเวลาและการดูย้อนหลัง สามารถ

ขยายมัจลิสอิสลามี่เกิดขึ้นในหลาย ๆ มัสยิด ผลจากการดำเนินงานทำให้เกิดมหาวิทยาลัยฟาฏอนีที่เป็นมหาวิทยาลัยที่บูรณาการอิสลามศึกษากับความรู้ในทุกสาขาวิชา มีกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักศาสนา และเกิดการพบปะและการเรียนรู้สำหรับสตรี ประชาชนในสามจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียงมีการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตโดยใช้ความรู้จากอัลกุรอานและอัลซุนนะฮ์ เช่น การแต่งกายของมุสลิมะฮ์ การเอี๊ยะติกาฟและการฟื้นฟูสุนนะฮ์ในรูปแบบต่าง ๆ และชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการฟื้นฟูสุนนะฮ์ บทบาทการพัฒนาของชุมชน ขยายเวลาและสถานที่ในการสอนดังนี้ คือ

1. มัสยิดอ็อบาดูรอฮ์มาน สอนในทุกเช้าหลังละหมาดซุบฮีย์ โดยการสอนอรรถาธิบายอัลกุรอานสู่การนำไปประยุกต์ใช้
2. มัสยิดอัตตันมียะฮ์อัลอิสลามียะฮ์ สถาบันภาษานานาชาติมหาวิทยาลัยฟาฏอนีในทุกวันอาทิตย์
3. มัสยิดฮารอมัยน มหาวิทยาลัยฟาฏอนีในทุกวันพุธและทุกคืนวันอาทิตย์ การถ่ายทอดสดผ่านระบบอินเทอร์เน็ตในรูปแบบ TV Facebook หนังสือที่ได้มีการเผยแพร่เกี่ยวกับสันติภาพในอิสลาม โดยมีผู้ติดตามการสอนในมัจลิสอิสลามี่ในแต่ละครั้งจำนวนมากทั้งในเวลาและการดูย้อนหลัง

5. มัสยิดนัจมุดดีน ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

ต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชน คือ ความสามัคคีในสังคมพหุวัฒนธรรม จากการสัมภาษณ์พบว่า มัสยิดนัจมุดดีนในการจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์ชุมชนโดยให้ประชาชนร่วมกันทุกหมู่บ้านเข้าร่วมโดยใช้มัสยิดนัจมุดดีนเป็นพื้นที่ในการจัดกิจกรรมซึ่งผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนาทั้งพุทธและมุสลิม ผู้นำศาสนาและประชาชน การสื่อสารภาษาเดียวกัน โดยใช้ภาษาถิ่นใต้เพื่อติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวันระหว่างชาวไทยพุทธและชาวมลายูมุสลิม ทำให้ทั้งสองกลุ่มซึ่งมีความแตกต่างด้านวัฒนธรรมและศาสนาสื่อสารกันอย่างเข้าใจและลดความระแวงต่อกันได้ส่งผลให้ประชาชน

สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างไว้วางใจกัน ความเป็นเครือญาติ ผู้คนในชุมชนมัสยิดนัจมุดดีนมีความสัมพันธ์แน่นเหนียวเหมือนเครือญาติไปมาหาสู่กันโดยไม่แบ่งแยกกัน เป็นไทยพุทธกับมลายูมุสลิม จากการสัมภาษณ์กลุ่มพบว่า บทบาทการพัฒนาของชุมชน การให้ความร่วมมือกันของคนในชุมชน ผู้คนในชุมชนมัสยิดนัจมุดดีนไม่อาจจะเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือช่วยกันหาแนวทางรักษาความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนนัจมุดดีนให้กลับมาเหมือนเดิมดังเช่นในอดีต มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความรักความสามัคคีของคนในชุมชน เช่น กิจกรรมกวนอาซูรอ กิจกรรมอนุรักษ์ขนมโบราณและประเพณีพื้นบ้าน ตลาดนัดชุมชน เป็นต้น นักท่องเที่ยวและผู้ศึกษาดูงานในการเป็นพื้นที่แห่งความสงบสันติสุขในการอยู่ร่วมกันระหว่างมุสลิมและชาวพุทธ รวมทั้งเยี่ยมชมมัสยิดโบราณสามร้อยปี และอัลกุรอานโบราณที่เขียนด้วยมือ

อภิปรายผล

การช่วยเหลือต่างศาสนิกและความสามัคคีในสังคมพหุวัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ดังที่ Sukhawatthano et al. (2021) ได้ชี้ให้เห็นว่า แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม คือ เข้าใจและยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของความเป็นชนกลุ่มน้อย ด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ หลักการที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม คือการให้ทาน พุดจาที่ไพเราะ ทำตนให้เป็นประโยชน์ ชุมชนชาวอิสลามส่งเสริมให้มีการพัฒนาเปิดกว้างแต่ละชุมชนสู่สังคมอย่างเท่าเทียมกัน ให้ทุกคนในสังคมหันมาเข้าใจความแตกต่าง และสนใจเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่ ต้องการผู้นำที่ปฏิบัติตามหลักการศาสนาอย่างจริงจัง Narachasho et al. (2018) ได้ชี้ให้เห็นว่า แนวทางการอยู่ร่วมกันของชาว

พุทธและมุสลิมคือ เน้นความรัก ความเมตตาต่อกัน ความปรารถนาดีต่อกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้วยการให้ การเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน การมีกิจกรรมร่วมกัน การเจรจาพูดคุยกัน ประการที่สองแนวทางการอยู่ร่วมกัน สามารถบูรณาการระหว่างหลักการของศาสนา สำหรับแนวทางที่เหมาะสมต่อการอยู่ร่วมกันในปัจจุบันและอนาคต ในระดับชุมชนหรือสังคม จะต้องมีการประชุมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ด้วยความบริสุทธิ์ใจตั้งใจต่อกัน ปราศจากวาระซ่อนเร้น เพื่อจะได้มีโอกาสพบปะสนทนากัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกัน ด้วยความปรารถนาดีต่อกัน ด้วยจิตสำนึกรับผิดชอบต่อประเทศชาติและประชาชนร่วมกัน สำหรับการศึกษอิสลามสู่สันติในสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมัสยิดเป็นฐาน ดังที่ Teye (2012) ได้ชี้ให้เห็นว่า บทบาทของมัสยิดในด้านศาสนา ทำความเข้าใจกับชุมชนให้มีจิตสำนึกและเคร่งครัดต่อศาสนา พยายามชักชวน ประชาสัมพันธ์ถึงความสำคัญของศาสนา และจัดหาผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนา มาสอนให้ความรู้กับชุมชน ด้านการศึกษา ต้องมีการพูดคุยกับผู้ปกครอง ทำความเข้าใจในความสำคัญของการศึกษาของลูกของตนเอง และส่งเสริมให้มัสยิดเป็นสถานที่การศึกษาในชุมชน Jehmama and Yisunsong (2018) ได้ชี้ให้เห็นว่า อิหม่ามเป็นผู้นำในการบริหารจัดการมัสยิดและดูแลสืบปुरुษในพื้นที่ ในขณะที่เดียวกัน ดำรงตำแหน่งเป็นประธานศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดิกา) ในหมู่บ้านโดยการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดิกา) นั้น อิหม่ามเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการให้มีการดำเนินการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบและมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นทางการ Maseng and Adam (2015) ได้ชี้ให้เห็นว่า การจัดการศึกษาโดยกิจกรรมหะละเกาะฮ์ในอิสลาม เป็นกระบวนการขัดเกลาจิตใจ และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามสุนนะฮ์ของท่านนบีมุหัมมัด ผู้ซึ่งได้ริเริ่มกิจกรรมนี้ และได้มีการสืบ

ทอดกันต่อมา นับตั้งแต่ยุคของเศาะฮาบะฮ์ ยุคตาบิอีน ยุคพื้นฟูอิสลาม จวบจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน การจัดกิจกรรมหะละเกาะฮ์ ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ 1) พี่เลี้ยง (มุร็อบบีย) 2) สมาชิกผู้เข้าร่วมกิจกรรม (มุตะร็อบบีย) 3) วิธีการดำเนินการ และ 4) หลักสูตรกิจกรรม และมีเงื่อนไขในการจัดกิจกรรม 3 ข้อ คือ 1) สมาชิกทุกคนจะต้องรู้จักกัน 2) มีความเข้าใจกัน และ 3) ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สรุปผลการวิจัย

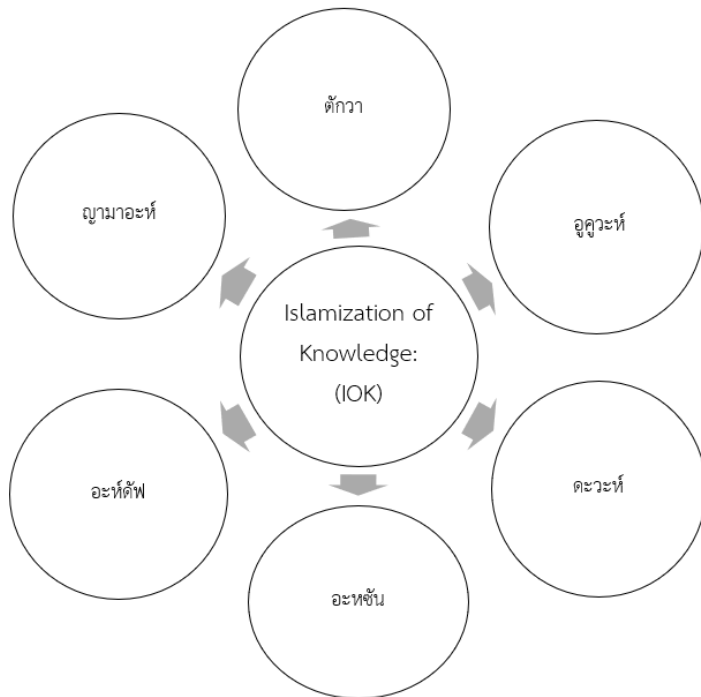
จากการศึกษาทั้ง 5 มัสยิดที่เป็นกลุ่มเป้าหมายและให้ข้อมูลหลัก สามารถสรุปผลการวิจัย คือ 1. มีการทำงานร่วมกันระหว่างคณะกรรมการกลุ่ม และองค์กรของรัฐและองค์กรเอกชนในพื้นที่พยายามปรับและสร้างความเข้าใจนโยบายสันติภาพของรัฐ การกลับคืนมาของสังคมให้อยู่ร่วมกันบนความหลากหลายวัฒนธรรม 2. การให้ความร่วมมือกันของคนในชุมชน ผู้คนในชุมชนมัสยิดนั้นมุ่งมั่นไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือช่วยกันหาแนวทางรักษาความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนนั้นมุ่งมั่นให้กลับมาเหมือนเดิมดังเช่นในอดีต มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความรักความสามัคคีของคนในชุมชน นักท่องเที่ยวและผู้ศึกษาดูงานในการเป็นพื้นที่แห่งความสงบสันติสุขในการอยู่ร่วมกันระหว่างมุสลิมและชาวพุทธ 3. การร่วมมือกันของคณะกรรมการกับชุมชนทำให้ภาครัฐเห็นความสำคัญของมัสยิด และเข้ามาช่วยเหลือชุมชนจะบังติกอให้เป็นหนึ่งในตำบลเมืองเก่าภายใต้ชื่อโครงการปัตตานี Heritage city หรือโครงการรวงแหวนพหุวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย มัสยิด รายเอเนื่องจากมัสยิดได้มีโอกาสเข้าร่วมโครงการนี้ทำให้สามารถชูจุดเด่นของมัสยิดรายเอ สิ่งเหล่านี้เป็นผลพลอยได้ของการทำงานร่วมกัน จึงทำให้โครงการนี้เกิดขึ้น 4. มัสยิดรายเอได้จัดตั้งกองทุนครอบครัวมัสยิด เพื่อ

สนับสนุนกิจกรรมของมัสยิด และเพื่อช่วยเหลือสังคม และการดูแลที่ดินจำนวน 6 ไร่ ซึ่งเจตจำนงที่ต้องการให้ผู้ที่ยากจนสามารถใช้ที่ดินเพื่อก่อร่างสร้างตัว แต่เมื่อครอบครัวใดสามารถขยับขยายและหาซื้อที่ดินของตนก็ย้ายออกไปทำให้มัสยิดสามารถสร้างบ้านเช่าได้ 9 หลัง ซึ่งค่าเช่าบ้านทั้งหมดก็จะเป็นเงินกองกลางของมัสยิด

5. มัสยิดอัลมุพลีฮีนสามารถสร้างคนให้เป็นผู้ให้ สร้างความเข้าใจ เปลี่ยนทัศนคติในการให้ความช่วยเหลือ และบริจาคทรัพย์สินให้แก่ผู้ยากจนภายใต้ความรับผิดชอบของมัสยิด รวมทั้งนำหลักคำสอนจากอัลกุรอาน และอัลหะดีษมาปฏิบัติ โดยการนำมาปรับใช้ในวิถีประจำวัน เช่น การบริจาคทาน ช่วยเหลือผู้ยากจนโดยไม่แบ่งแยกศาสนา

6. การศึกษาอิสลามมีการขยายเวลาและสถานที่ของการจัดมั้จลิสอลิมีย คือ 1) มัสยิดอิ

บาตุรรอฮ์มาน 2) มัสยิดอัตตันมียะฮ์อัลอิสลามียะฮ์ สถาบันภาษานานาชาติมหาวิทยาลัยฟาฏอนี 3) มัสยิดฮารอมัยน มหาวิทยาลัยฟาฏอนี นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการถ่ายทอดสดผ่านระบบอินเทอร์เน็ตในรูปแบบ TV Facebook จนทำให้ประชาชนในสามจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียงมีการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตโดยใช้ความรู้จากอัลกุรอานและสุนนะฮ์ การฟื้นฟูสุนนะฮ์ในกิจกรรมต่าง ๆ และด้วยบทบาทของมั้จลิสอลิมียทำให้เกิดมั้จลิสอลิมียในหลาย ๆ มัสยิดเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนในเรื่องการศึกษาอิสลาม ดังนั้นแนวทางในการสร้างต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชนด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี ดังแสดงในรูปที่ 1

รูปที่ 1 แนวทางในการสร้างต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชนด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรม โดยมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี

ข้อเสนอแนะ**ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้**

1) สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจการมัสยิด สามารถนำผลการวิจัยไปปรับนโยบายการบริหารจัดการมัสยิดที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ โดยเฉพาะด้านคุณภาพชีวิต

2) คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด อิมาม คอเต็บ บิลาลและกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการมัสยิด และสัปปุรุซมัสยิด สามารถนำผลการวิจัยนี้เป็นแนวทางในการปรับรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการมัสยิดที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรทำวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมในจังหวัดปัตตานีที่สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่และวิถีชีวิตโดยมีมัสยิดเป็นฐาน

2) ควรทำวิจัยเกี่ยวกับศึกษาด้านแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชนด้านคุณภาพชีวิตของสังคม

พหุวัฒนธรรมโดยมัสยิดเป็นฐานที่ครอบคลุมทุกพื้นที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อจะได้ทราบถึงต้นแบบในด้านต่าง ๆ ของแต่ละมัสยิดเนื่องจากแต่ละพื้นที่มีบริบทของพื้นที่ที่มีปัจจัยและเอกลักษณ์ที่แตกต่างกัน

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgements)

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ที่ได้สนับสนุนงบประมาณการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณคณะที่ปรึกษาประจำโครงการฯ และผู้อำนวยการสำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยฟาฏอนีที่ได้ให้แนวคิด คำชี้แนะ และแนะนำเทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ตลอดเวลาในการทำงานวิจัย ทำให้คณะผู้วิจัยสามารถดำเนินการวิจัยจนเสร็จสมบูรณ์ ขอขอบคุณอิมาม คอเต็บ บิลาล และคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดทั้ง 5 มัสยิดกลุ่มตัวอย่างที่ได้กรุณาให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์และมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี คณะผู้วิจัยต้องขอขอบคุณเป็นอย่างสูง

เอกสารอ้างอิง

- Jehmama, A. Yisunsong, A. (2018). The Role of the Imam in the Administration and Management of Provision of Mosque based Educational Centers (Tadika). *Journal of Islamic Studies*, 6(2), 17-30.
- Khamdi, D. (1998). *Sanasad*. Kasetsart University.
- Mandech, C., Putsukee, T., Thonghua, S. & Langputeh, S. (2019). Model of Masjids in Mobilization of Taqwa Communities. *Journal of Yala Rajabhat University*, 14(2), 222-231.
- Maseng, A., Adam, S. (2015). The Role of Imam in Developing Ethics and Morality for the Members of Mosque in Narathiwat Province. *Thesis Master of Arts in Islamic Studies*, Prince of Songkla University.
- Narachasho, Y., Acatarsho, T., Thoninjang, J., & ChoChui, M. (2018). An Analytical Study of the Principle of Coexistence of Multicultural Society in Thailand: A Case Study of Buddhist

- and Muslim Community at Thakarong's Community, Banpom Sub-district, Ayutthaya district, Ayutthaya province. *Journal MJR Puttsat Paritad*, 1(1), 40-61.
- Saleah, A., Yisunsong, A. (2011). State of being a learning organization in Yala islamic university. *Thesis Master of Education in Islamic Educational Administration and Management*, Prince of Songkla University.
- Sukhawatthano, S., Phramethivorayan, & Lamoopak, S. (2021). Living together of Peoples in Multicultural Societies of Thailand : A Case Study of Mueang District, Suphanburi Province. *Journal of Palisueksabuddhaghosa Review*, 7(1), 176-189.
- Taye, I. (2012). The Religious, Educational and Administrative Roles of Imams in Narathiwat Province. *Thesis Master of Education in Community Development Education*, Prince of Songkla University.
- Thitadhammo, M. Pangthrap, K. Kamol, P. (2019). Living together of Peoples in Multicultural Societies of Thailand : A Case Study of Multicultural Society of Muang District, Chiang Mai Province. *Journal Maha jula*, 6(2), 46-59